

ІСТОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ

Софія БЕРЕЖНА,

студентка 2 курсу

гуманітарно-економічного факультету

Науковий керівник: **Марина АНТОЩАК,**

к.і.н., доцент (БДПУ)

**ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ В СТАРОДАВНІХ ГРЕЦІЇ
ТА РИМІ**

Актуальність. Сімейне право було невід'ємною складовою стародавніх держав, що несло на собі виразні відбитки суспільного ладу. Вчені вважають правовий устрій стародавньої сім'ї специфічними правовими конструкціями. Сім'ю розуміють як засноване на шлюбі чи кровному спорідненні об'єднання осіб, пов'язаних спільністю побуту, взаємною допомогою й моральною відповідальністю. Тому шлюбно-сімейне право дає нам розуміння більшості правових відносин, які були задіяні на основі сімейних стосунків.

Ступінь дослідження проблеми. Питанню сімейного права в Стародавньому Римі приділяли увагу такі вчені: Д.Д. Грамма, О.С. Йоффе, А.І. Косараєва, І.Б. Новицький, О.А. Підпригора, І.А. Покровський, Є.О. Харитонова, М.В. Хвостова. Сімейне право Стародавньої Греції вивчали В. Латишева, П. Брюле, П. Гіро, Д. Коена, Х. Фолея, С. Помероя. Науковці звернули увагу на багато аспектів сімейного права стародавніх Греції та Риму, і все ж, поза увагою залишилось порівняння законотворчої діяльності згаданих держав та виокремлення відмінності з іншими державами тогочасного стародавнього світу.

Мета дослідження. Розглянути розвиток та порівняти особливості шлюбно-сімейного права античних держав стародавнього світу.

Ступінь дослідження. Право як один з факторів, що скріплюють громадянське суспільство і елементи його культури, не відразу досягло в епоху античності зрілості й досконалості. Розвиток права в античних Греції та Римі здійснювався в рамках окремих полісів, і залежав від рівня розвитку демократичних інститутів. Так найдавнішою, відповідно до грецької традиції, можна вважати кодифікацію права, проведену Залевком в Локрах (Італія), а також кодифікацію Харонда у Катані (Сицилія). Подібні збірки склалися і в інших грецьких містах-державах, в тому числі і в Афінах наприкінці VII ст. до н.е. (Закони Драконта). Початок нової демократичної конституції в Афінах, яка передбачала розроблену процедуру прийняття законів народними зборами, було закладено реформами Солон і Клісфена в VI ст. до н.е. У Римі традиційні правові звичаї піддалися обробці і були записані в Законах XII таблиць. У цих законах також передбачалося правило, згідно з яким законом вважається рішення народних зборів.

Що стосується сімейного права, то в Греції (Афіни) вступ до шлюбу вважався обов'язковим, однак безшлюбність не тягла покарань. Шлюб укладався за допомогою договору між нареченим і главою сім'ї нареченої. Розрізнялися дві форми укладання шлюбу: 1) *engiesis* (*engiesis*) — договір нареченого з батьком або покровителем нареченої; 2) *epidikasia* (*epidikasia*)

— укладання шлюбу перед посадовою особою або судом. Остання форма застосовувалася лише у виняткових випадках: а) при видачі заміж дівчини-спадкоємиці (*epikleros* — єдина дочка-спадкоємиця); б) при видачі заміж дівчини, дочки особи, яка стала їй батьком; в) при одруженні усиновленого. Розлучення для чоловіків було вільним, жінкам, які займали в сім'ї підлегле становище, розлучитися було складно [1, с.79].

Особам, які не перебували у шлюбі, було заборонено приймати спадщину за заповітом. Особи, які перебували у шлюбі, але не мали дітей, могли приймати його в половинному розмірі. Успадкування здійснювалось згідно закону та заповіту. Згідно закону спадкоємцями першої черги були сини. Доньки могли отримати спадщину лише за відсутності синів померлого батька. Позашлюбні діти спадкоємцями батька не були. За відсутності прямих спадкоємців майно успадковували інші родичі. Унаслідування спадку за заповітом було запроваджено реформою Солона. Заповіт вважався дійсним, якщо при його складанні заповідач знаходився у здоровому глузді та не піддавався фізичному або психічному насильству. Заповідали мав право лише той, у кого не було законних дітей чоловічої статі. Не могли заповідати неповнолітні, жінки та прийомні сини [3, с.82].

Шлюб припинявся зі смертю одного з подружжя, або розлучення, а також із втратою одним із пари свободи чи громадянства. Розлучення за класичної епохи (Греції) було вільним. У період монархії розлучення за взаємною згодою заборонялося. Одностороння заява про розлучення допускалася у випадках: порушення подружньої вірності одним із подружжя, або замах на життя одного з них відносно іншого. Допускалося розлучення і без вини когось із подружжя, але з поважної причини, як то нездатність до статевого життя або бажання піти в монастир. Одностороннє розлучення без поважної причини супроводжувалося штрафом

Римська сім'я будувалася на абсолютній владі глави родини (*pater familias*) та підпорядкуванні всіх членів сім'ї його волі. Усі члени сім'ї, що безпосередньо були підвладні главі, називалися *sui* — «свої», тоді як сам *pater familias* — *sui juris* — «сам собі господар», «повноправний». Таким чином, римська сім'я на перших етапах свого розвитку була об'єднанням осіб не за ознакою кровного споріднення, а за ознакою загальної юридичної підлеглості всіх членів сім'ї *pater familias*. Такий сімейний устрій називався агнатським, а особи, які проживали разом в сім'ї, — агнатами (що означало «родич по батькові»).

Римському праву були відомі два види шлюбу: а) законний римський шлюб; б) шлюб, що укладався між вільними особами, які не мали ні римського громадянства, ні права укладати римський законний шлюб. Шлюбні відносини між рабами називалися конгпуберіум. Римський законний шлюб, у свою чергу, поділявся на: шлюб з чоловічою владою (*cum manu*) та шлюб без чоловічої влади (*sine manu*). Законний римський шлюб *cum manu* передбачав повну залежність жінки від чоловіка або домовладки. Остання займала становище доньки свого свекра, повністю позбавляючись агнатських зв'язків зі своїми батьками. Влада чоловіка при цьому була фактично необмеженою [5, с.78].

Шлюб *sine manu* був описаний вже в Законах XII Таблиць [6, с.8-10]. Відповідно до нього, жінка не підпадала під владу чоловіка тотально,

наприкінці кожного шлюбного року вона повинна була три доби перебувати за межами свого дому. Умовами укладення шлюбу були: а) згода тих, хто вступав у шлюб та згода на шлюб *paterfamilias*. Щоправда, якщо домовладика без достатніх на те підстав не погоджувався на шлюб, примусити його дати згоду на шлюб можна було через магістрат (Закон Юлія, 4 р. н. е.); б) досягнення шлюбного віку: для дівчат - 12 років, для хлопців - 14 років; в) наявність права брати законний римський шлюб, що було елементом цивільної правоздатності; г) відсутність шлюбу з іншими особами у нареченої і нареченого на момент укладення нового шлюбу. Перешкод для укладення другого шлюбу після розірвання першого римське право не чинило. Однак, вдова мусила втримати траур не менше 10 місяців. Метою цього обмеження були не стільки моральні принципи, скільки усунення сумнівів щодо визначення батьківства дитини, яка народиться в період трауру [2, с.62]. Це був скоріше звичай, ніж правова норма. Якщо вдова в цей період все ж виходила заміж, її шлюб визнавався дійсним, але вона сама піддавалась безчестю; д) відсутність інших перешкод для укладення шлюбу.

Шлюб припинявся у випадку: а) смерті одного з подружжя або втрати ним правоздатності; б) розлучення, яке було в найдавніший період винятковим явищем і допускалося лише з ініціативи чоловіка з суворо визначених причин (прелюбодіяння дружини або вигнання плоду).

З часом найбільш поширеним в Римі став шлюб без влади чоловіка. Послабилася батьківська влада, підвищилася майнова самостійність підвладних членів сім'ї. Збільшилася кількість громадян, які не хотіли мати родину і дітей. З метою відновлення римської сім'ї розлучення стали обмежуватися законом. Розлучення за спільною згодою подружжя були взагалі заборонені. Розлучення за заявою одного з подружжя допускалося лише у виняткових випадках, наприклад, якщо чоловік не був здатен до статевого співжиття [4, с.48]. З цією ж метою запроваджувалися санкції за безшлюбність та бездітність. З'явилися закони, які встановлювали кримінальну відповідальність за розпусту і подружню невірність, а також передбачали засоби економічного заохочення добропорядних сімейних відносин. Так особам, які досягли шлюбного віку, але не перебували у шлюбі, заборонялося успадковувати за заповітом. Одружені громадяни, які не мали дітей, успадковували лише половину. Було запроваджено податок для неодружених та обіцяно винагороди тим, хто одружувалися.

Основні висновки. Отже, в Греції галузь сімейного права не знайшла такого розвитку, як у Римі. У Законах XII Таблиць (Рим) було описано широкий спектр шлюбно-сімейних стосунків. У той же час, як грецьке, так і римське право лягли в основу правової системи континентальної Європи, найдавніших європейських колоній, включаючи латиноамериканські.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриленко О.А. Нормативна регламентація укладення та розірвання шлюбу в античних державах Північного Причорномор'я: історико-правове дослідження. *Вісник Історія держави та права*: 2006. № 33. С. 89-97.

2. Гладкий С.О. Римське приватне право: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право». П.: ВНЗ Укоопспілки «ПУЕТ», 2016. 247 с.

3. Кравець В. Проблеми міжстатевих та шлюбно-сімейних стосунків у античній Греції. *Україна-Європа-Світ: Міжнародний збірник наукових праць*. Серія: Історія, міжнародні відносини. 2013. Вип. 12. С. 78-89.

4. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. Х.: Право, 2008. 224 с.

5. Русу С.Д., Ватрас В.А. Рецепція положень про суб'єктів римського приватного права у сімейне законодавство України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 77-82.

6. Хрестоматія по римському праву: учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. / Акимова М.А., Кожокарь И.П., Леус В.А. М.: РГ-Пресс, 2019. 352 с.

Олександр Бурда,

студент II курсу

Бердянського економіко-гуманітарного коледжу
Бердянського державного педагогічного університету

Наук. керівник: **О.С. Топорчук,**

викладач суспільних дисциплін (БЕГК БДПУ)

УКРАЇНА ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ: ОСВІЧЕНЕ ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ

Актуальність. Процеси національного відродження та державного будівництва в Україні початку ХХ ст. становлять одну з найважливіших проблем, яка потребує ґрунтовного дослідження й ретельного осмислення. Розуміння тогочасних політичних явищ, здобутків і втрат допоможе уникнути багатьох небезпечних або нерозважливих кроків у процесі сучасного державного будівництва. Незважаючи на інтерес дослідників до періоду існування Української Народної Республіки, багато питань все ще залишаються без відповіді.

Аби з'ясувати природність і закономірність так званого «європейського вибору» України варто для початку звернутися до уроків Революції 1917-1920 рр., насамперед, діяльності Української Центральної Ради на чолі з М. Грушевським.

Ступінь досліджуваності проблеми. Дана тематика знайшла наукову розробку у працях вчених – В.Верстюка, І. Гошуляка, Я. Грицака, В. Солдатенка, І. Нагаєвського, А. Слюсаренка, Я. Дзісяка, В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Дорошенка та багатьох ін.

Метою даної статті є дослідження, аналіз і встановлення особливостей процесу державотворення в період Центральної Ради, значимість цього досвіду та основні уроки її діяльності для українського сьогодення.

Методами дослідження є аналіз, синтез, порівняння, аксіологічний метод.